

COAMA DE METAFORE A ADEVĂRULUI. FUNCTIA LIMBAJULUI ÎN ESEUL „DESPRE ADEVĂR ȘI MINCIUNĂ ÎN SENS EXTRA- MORAL” DE FRIEDRICH NIETZSCHE

Autor: Simona Ursache | 31 iulie 2025

Redactat în 1873, pe când autorul avea doar douăzeci și nouă de ani, eseul prolific *Despre adevăr și minciună în sens extra-moral* marchează desprinderea lui Nietzsche de influența lui Schopenhauer și debutul dezvoltării propriiei abordări filosofice asupra cunoașterii, care va purta mai târziu numele de „perspectivism”.

Eseul este, în fapt, o reinterpretare a *pesimismului epistemologic* schopenhauerian, în care conceptul de „adevăr” — cu sensul de acces la lucrul-în-sine kantian — este deconstruit și reevaluat. Scepticismul nietzschean pledează pentru necesitatea reîntoarcerii la fundamentele aprehensiunii obiectului de către subiect, postulând o lipsă de înțelegere a „originii” conceptului de „adevăr”. Făcând câțiva pași logici înapoi, spre geneza imaginii realității în conștiința subiectului, senzația devine singurul punct de contact real dintre om și lume și, astfel, unica formă de cunoaștere validă, „adevărată” — teorie de altfel cvasi-solipsistă, în ciuda intenției realiste a autorului.

Firul logic al eseului se țese pornind de la întrebarea privind originea atașamentului omului față de adevăr. Deși deloc surprinzător pentru stilul literar al lui Nietzsche, descrierea și — mai ales — denunțarea adevărului ca metaforă pluristratificată, realizată printr-un limbaj el însuși bogat metaforic, creează un efect deopotrivă captivant, contrastant, ironic și, pe alocuri, deliberat derutant.

Un răspuns la întrebarea menționată anterior devine necesar în contextul aparentei preferințe pentru „arta disimulării”, ce „își găsește apogeul în om” — o strategie adaptativă-compensatorie a celor slabi, incapabili de a riposta în fața puterii pure, a „dinților ascuțiți ai carnivorelor”. Intellectul hipertrofiat își ia, așadar, în serios rolul de a induce în eroare, astfel încât „aici, decepția, flatarea, minciunile și trădarea, vorbirea pe la spate, autopromovarea, viața trăită în strălucire împrumutată, mascarada, convențiile ascunse, jocul de roluri pentru alții și pentru sine — pe scurt, neîncetata mișcare în jurul flăcării singulare a vanității — sunt într-o asemenea măsură regulă și lege, încât aproape că nimic nu e mai greu de conceput decât felul în care o nevoie onestă și pură de adevăr

ar fi putut apărea printre oameni.”

Pentru a dezlega acest paradox, trebuie mai întâi definit termenul central al argumentului. Așadar, ce este „adevărul”? Nietzsche abordează acest concept din mai multe perspective, însă, raportându-l strict la prevalența disimulării — deci a minciunii — în societate, el recurge la o analiză a limbajului. Adevărul poate fi înțeles, astfel, în sensul formulat de Toma din Aquino: „adecvarea cuvântului la lucru” (*adaequatio intellectus et rei*).

Dar dacă ne propunem să definim cuvântul însuși, precum și raportul său cu obiectul referențiat, acesta nu este decât o convenție, creată cu scopul utilitar de a simplifica și uniformiza experiența comună, pentru a facilita comunicarea și relaționarea interumană. Acest lucru este posibil doar prin crearea și impunerea — cvasi-legiferarea — unor arhetipuri mentale colective: scheme logico-reducționiste, care ignoră unicitatea și irepetabilitatea fiecărui obiect sau individ aparținând unei specii.

Din această perspectivă, atât adevărul — înțeles ca respectarea convenției lingvistice adecvate — cât și minciuna — desemnarea deliberat eronată a unui obiect printr-un cuvânt inadecvat realității referențiate — au aceeași funcție pur utilitară. Astfel, putem spune că adevărul servește laturii sociale a individului, iar minciuna intereselor personale. Conform lui Nietzsche, individul nu este, în mod fundamental, deranjat de minciună ca atare, ci de consecințele acesteia asupra propriei persoane, adică de ipostaza în care el însuși ar fi înșelat. Prin acest argument, filosoful demistifică conceptul de „adevăr” și îi dizolvă aura morală înaltă.

Raportul dintre cuvânt și limbaj este abordat critic de Nietzsche, care — deloc surprinzător pentru un clasicist ca el — își pune întrebarea din dialogul platonice *Cratylus*: există ceva inherent cuvântului care să redea realitatea precum o oglindă? Răspunsul său, deși nu este menționat explicit, pare a fi, mai degrabă, negativ. Limbajul ar avea, astfel, rolul de a îndepărta conștiința subiectivă de adevărul tautologic al descrierii senzației — așa cum s-a menționat anterior — promovând, în schimb, un act co-creator al metaforizării.

Distilând logic procesul prin care limbajul co-creează realitatea, Nietzsche identifică două etape succesive ale metaforizării: mai întâi, transformarea stimulului nervos în imagine; apoi, imitarea imaginii prin sunet-cuvânt. Îndepărtarea treptată de realitate, în acest proces, devine atât evidentă, cât și inevitabilă. Problema nu rezidă însă în mecanismul metaforic în sine, ci în uitarea originii sale și în consecințele profunde ale confundării abstractizării cu o realitate de ordin superior — păcatul platonismului și, mai târziu, al creștinismului.

Metaforizând procesul pluristratificat de co-creare prin antropomorfizare a realității, Nietzsche descrie limbajul ca pe o monedă care, odată cu uzura timpului, își pierde

elementele distinctive lizibile — acelea care îi făceau valoarea recognoscibilă: „adevărurile sunt iluzii despre care oamenii au uitat că sunt iluzii, metafore care s-au uzat și au devenit imposibil de perceput, monede care și-au pierdut marca și a căror singură utilitate a rămas metalul, care nu mai pot fi folosite ca monede.” Acest punct de vedere — eminent feuerbachian — scoate în evidență atât prăpastia adâncă dintre subiect și obiect, cât și tendința „de neînvins” a oamenilor de a se lăsa înșelați de ficțiune, fie ea auto-indusă sau nu, precum și uitarea de sine a umanității ca subiect creator-artistic.

Prin eseul *Despre adevăr și minciună în sens extra-moral*, Nietzsche demonstrează pe mai multe niveluri — atât prin argumente fenomenologico-naturaliste, coerente logic și formal, cât și prin elemente retorice și artistice rafinate și savuroase — valoarea utilitară a limbajului, opacitatea lucrului-în-sine, precum și necesitatea adevărului de a se reevalua pe sine. A spune „adevărul despre adevăr” devine un manifest al onestității și coerenței filosofice, ce va influența direct existențialismul, structuralismul, precum și fundamentele psihologiei profunzimilor, reprezentate de Freud, Jung și discipolii lor. Lucrarea dezvăluie nu doar un gânditor vizionar, ci și un spirit pluridisciplinar de o subtilitate rară, a cărei relevanță nu poate fi ignorată.

BIBLIOGRAFIE

Conway, Daniel, *Nietzsche's Beyond Good and Evil: A Critical Introduction and Guide*, Edinburgh University Press, 2024.

Feuerbach, Ludwig, *Esența creștinismului*, București, Editura Științifică, 1961.

Nietzsche, Friedrich, *On Truth and Lie in an Extra-Moral Sense*, Oxford, Quadriga, 2019.

Stellino, Paolo, *Nietzsche and Dostoevsky: On the Verge of Nihilism*, Bern, Peter Lang, 2015.

Toma din Aquino, *Summa Theologica, I*, Iași, Polirom, 2009.

Imagine: Maerten de Vos – Einhorn (1572)